Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. gruodžio 20 d. Nr. 246 (46)

Saturday supplement December 20, 2003 No. 246 (46)

Žvilgsnis nuo laiko laiptų

Benas Urbutis

Laikas yra didžiausias mūsų gyvenimo tvarkytojas, bet kartais jis pasitvarko keistokai. Vieniems atseikėja daug – metų, sveikatos, įvykių, įspūdžių; kitiems skiria elgetišką dalią ir materialine, ir dvasine prasme. Sunku pasakyti, kodėl jis taip skirtingai elgiasi su, rodos, niekuo dėtais žmonėmis. Manau, kad didžiausia jo talkininkė šiuo požiūriu yra genetika. Ji dovanoja talentus, charakterį, taipgi darbštumą ir valią, – taigi likimą.

Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio likimą pradėjo skaičiuoti jo tėvai 1933 m. liepos 26 dieną, o laikas, kopdamas dešimtmečiais, nešė tą likimą aukštyn – sėkmės laiptais. Žymiojo muziejininko jubiliejaus išvakarėse pasirodžiusioje knygoje *Po mūzų šventovės skliautais* aptikau įdomią statistiką, kurią pateikė laikas. 1953 m. Romualdas Budrys įstojo į Vilniaus dailės institutą; 1963 m. – atidarė Gintaro muziejų Palangoje (pirmą specializuotą muziejų); 1973 m. į Vakarų Europą (Paryžių) pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo išvežė lietuvišką parodą; 1983 m. gavo nusipelniusio kultūros veikėjo vardą; 1993 m. Vilniaus savivaldybei perdavė Rotušės pastatą, kuriame nuo 1940 m. veikė Lietuvos dailės muziejus; 2003 m. pradėjo naują etapą Lietuvos valdovų rūmų atkūrimo epopėjoje – interjerų atkūrimo ir pritaikymo dabarčiai projektą.

Sunku spėlioti, ką Romualdas Budrys bus sumanęs 2013 metais, bet nesunku įsivaizduoti, kaip jis tada atrodys. Ogi toks pat, kaip šiandien, kaip atrodė 1993–aisiais ar 1983–aisiais. Atlašios ir tiesios laikysenos, tik gal labiau pražilęs, vikrios eigasties, galantiškas su damomis, širdingai bičiuliškas su visais, kurie tiesiog plūsta per jo gyvenimą. Nepaprastas paprastumas (arba atvirkščiai) yra raktas, kuriuo jis atrakina širdis ir valdžios žmonių, ir eilinių parodos lankytojų, ir profesijos kolegų, ir kitų profesijų menininkų.

Pilnas gyvastingumo – taip būtų galima trumpai apibūdinti šį žvitrų žmogų, kurio šviesi galva dažnai šmėsčioja ten, kur vyksta kokie nors labai svarūs, klasikine rimtimi ir kultūros istorija paženklinti renginiai – muzikos, dailės, religinio meno... O svarbiausia muziejiniai, nes Romualdas Budrys yra muziejininkas iš didžiosios raidės. Neįsivaizduoju Lietuvos muziejų be jo judrios ir iniciatyvios asmenybės.

Mokykla ir mokytojai

Jų turėjo keletą. Pirmasis buvo piešimo mokytojas Povilas Krivaitis Baisogalos progimnazijoje, kuri buvo įsikūrusi grafo Komaro dvaro rūmuose. Anfiladinės salės, puošnus parketas, mėlynų, žalių ir baltų koklių krosnys ir židiniai, Karelijos beržo spintos, rotondos pavidalo salė su balkonu, papuoštu skulptūrine heraldika...

Pirmoji mokykla ir pirmasis mokytojas, kuris padavė didelį teptuką ir paliepė: „Piešk!" Gal tada į Žemaitijos ūkininko vaiko širdį ir įsiskverbė didelių, puošnių salių su blizgančiu ornamentuotu parketu ir lubų gipsatūromis ilgesys. Ką matė karta, augusi Lietuvos kaime ir iš tėvų gavusi pirmas moralinių vertybių pamokas? Darbščių tėvų sukurtą ūkį, kuriame viskas buvo tvirta, paprasta, pastovu ir patogu. O aukštuomenės gyvenimo atspindžiai blyksčiojo tik pasakų knygose arba senelių pasakojimų apie dvarų buitį nuotrupose. Tėvų namuose buvo kasdieninė tikrovė, parketo salių spindesy švytėjo nepaprasto gyvenimo siekiamybė. Gal tas ilgesys kryptingai jį atvedė į Telšių taikomosios dailės mokyklą, o vėliau į Dailės institutą. Čia mokydamasis R. Budrys sutiko pirmuosius specialybės dėstytojus, tarp jų prof. Joną Mikėną, o netrukus svarbiausią savo gyvenimo mokytoją, bičiulį, patarėją Praną Gudyną. Šis tuo metu, kai R. Budrys studijavo, jau dirbo Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi.

Susitikimas su P. Gudynu buvo lemtingas, nes studentui Romualdui jis atrakino duris į menų šventovę. O toji šventovė ir buvo muziejus, muziejininko darbas, trunkantis jau daugiau kaip pusę amžiaus. Šis darbas R. Budriui suteikė itin gabaus administratoriaus, vadybininko, restauratoriaus, menotyrininko šlovę, bet atėmė tai, kas galbūt liko tik slaptame širdies kampelyje – svajonę apie dailininko karjerą, menininko kūrybą. Visa energija buvo skirta muziejui ir iš jo išsišakojusiems kitiems muziejams. Kas yra muziejus, ypač meno muziejus? Jį galima lyginti su piramide arba sarkofagu, nes tokiame statinyje kaupiamos ir saugomos tūkstantmečiais kurto dvasinio gyvenimo vertybės, meno ir kultūros istorijos brangenybės. Taip yra didžiuosiuose pasaulio muziejuose. Bet ir pagrindiniuose Lietuvos muziejuose stulbina sukaupta didžiulė dvasinė energija, kuri duoda impulsus vis naujoms kūrėjų kartoms.

Kas tai yra menininkas? Žmogus, savo profesijoje pasiekęs virtuoziškumo. O tai ir yra kūryba, arba menas. Menininko įspaudu paženklinami širdies darbininkai. Toks buvo ilgametis Lietuvos dailės muziejaus direktorius Pranas Gudynas, toks yra jo mokinys Romualdas Budrys, tokie, manau, yra dabartinio direktoriaus mokiniai bei jaunieji kolegos Vytautas Balčiūnas ir Vydas Dolinskas. Labai svarbu, kad gyvenime sutiktum gerus mokytojus ir gerus

Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys.

bičiulius, kad neklaidžiotum gyvenimo šalikelėm, kad vienmin̆čiai tau padėtų pajusti darbo palaimą.

Pirmosios kregždės

Romualdas Budrys yra Lietuvos muziejų asociacijos pirmininkas. Muziejininkystė per pastaruosius dešimtmečius iš esmės pasikeitė. Pokario metais muziejų darbas buvo parodų – dailininkų personalinių ir ekspozicijų iš muziejaus fondų – rengimas. Parodos būdavo rengiamos pačiuose muziejuose Vilniuje arba Kaune, vežiojamos po kitus Lietuvos miestus ar rajonų centrus. Taip pat muziejuose buvo plėtojamas tam tikras meninis ugdymas, bet beveik nedirbamas mokslinis darbas. Jo anuomet nepageidavo oficialioji valdžia, dėl ideologinių sumetimų nepalanki kultūros paveldui; nebuvo sukaupta (ir nebuvo skiriama tam reikalui dėmesio) pakankamos informacijos apie fonduose esančius kūrinius.

Praėjusio amžiaus paskutinis dešimtmetis ir šio amžiaus pradžia – kokybinis šuolis muziejų darbe. Muziejai dabar sparčiai kompiuterizuojami, o tai reiškia patikimą ir išsamią saugomų kūrinių apskaitą, istorinių šaltinių rinkimą, mokslinį–tiriamąjį darbą, taip pat ir švietimą, arba edukaciją, kurios suaugusiems reikia ne mažiau negu vaikams. Pasirodo, vaikai intuityviau jaučia pasaulio estetinį turinį, nes suaugusieji rūpesčių verpetuose pamiršta net tai, ką vertingiausio atsinešė iš vaikystės. Mokytis visą gyvenimą reikia ne tik verslo ar užsienio kalbų, o ir meno supratimo, jo kalbos, kuri ne kiekvienam lengvai įkandama.

Romualdas Budrys dar sovietmečiu, kaip ICOM narys, turėjo galimybę lankytis Vakarų pasaulio muziejuose, tarptautinėse muziejininkų konferencijose. Ten jis išgirsdavo naujų idėjų, kaupė patyrimą, kurį sėkmingai pritaikydavo Lietuvoje. Tokia buvo ir specializuotų muziejų pradžia. 1963 m. Palangoje, grafo Tiškevičiaus rūmuose, kurie buvo iki tol paversti poilsio namais, atidarytas pirmas specializuotas – Gintaro – muziejus. Dar būdamas Telšių meno mokyklos moksleivis, R. Budrys domėjosi gintaru ir jo apdirbimu. Kaip muziejininkas, jis nepaliovė juo domėjęsis, rinko medžiagą, sudarė straipsnių apie gintarą bibliografiją. Vėliau Klaipėdoje jo ir bendraminčių iniciatyva atsirado Laikrodžių muziejus, Taikomosios dailės ekspozicija Verkių rūmuose, pagaliau Taikomosios dailės muziejus senajame Vilniaus arsenale, kuris tapo unikaliu kultūros žmonių traukos centru. Didžiulės jo erdvės jau treti metai talpina parodą „Krikščionybė Lietuvos mene", palydimą konferencijų, koncertų, kultūros vakarų. Arsenale renkasi poezijos ir muzikos mylėtojai, šis muziejus tapo kelių menų susitikimo vieta. Tai jau naujo tipo muziejus, apie ką nebuvo net svajota prieš keliasdešimt metų.

Chodkevičių rūmai

Kita žymi muziejinė vieta Vilniuje, atsiradusi Romualdo Budrio iniciatyva ir rūpesčiu, – buvusieji didikų Chodkevičių rūmai Didžiojoje gatvėje, dabartinė Vilniaus paveikslų galerija. Romualdas Budrys ir Paveikslų galerijos vedėjas Vytautas Balčiūnas sukūrė projektus, kurie leido rūmams pradėti naują, ko gero, dar įdomesnį ir turiningesnį gyvenimą, negu tas etapas, kuriame šis pastatų kompleksas, šis unikalus architektūros paminklas priklausė Chodkevičiams. Mes, beje, mažai žinome apie Lietuvos didikų gyvenimą Didžiojoje kunigaikštystėje. Mums dar reikės parašyti LDK kultūros istoriją.

Lietuvos dailės muziejus po sovietmečio šį pastatą gavo itin apleistą. Išdaužyti langai, išlupinėtos grindys. Liūdnas, bet neretas vaizdas sovietiniame Vilniaus senamiestyje. Kodėl taip atsitikdavo? Tikriausiai dėl bendros, arba niekieno nuosavybės, dėl šimtų draudimų, užgniaužiančių bet kokią iniciatyvą. Dabar Chodkevičių rūmai – vienas geriausių architektūros ansamblių mūsų sostinėje su puikiu, koncertams pritaikytu kiemu. Tai lyg mažieji Valdovų rūmai, arba vaizdinys, kaip ateityje gyvuos atkurtoji Žemutinė pilis. Chodkevičių rūmų salės jau regėjo daug tarptautinių ir respublikinio masto parodų. Čia veikė lietuvių ir lenkų muziejininkų bendrai parengta paroda „Vilniaus klasicizmas". Dabar salių anfiladose kabo senųjų Lietuvos valstybės kūrėjų portretai, irgi surinkti iš Lietuvos ir kaimyninių valstybių fondų. Čia kartas nuo karto surengiamos iškiliausių mūsų dailininkų (V. Karatajaus, D. Mataitienės, A. Stasiulevičiaus, A. Každailio ir kt.) parodos. Iš senosios mūsų dailės meistrų nutapytų portretų į mus žiūri LDK veikėjai – didžiūnai, politikai, kariai, liudijantys, kad LDK nebuvo vien valstiečių valstybė, kad turėjome aristokratiją, kaupusią meno kolekcijas, stačiusią bažnyčias, rašiusią teisynus ir kitus dokumentus. Meną čia kūrė europinio lygio dailės meistrai.

Radvilų rūmai

Kai kas juokauja, kad Romualdas Budrys yra „užgrobęs" gražiausius Vilniaus pastatus. Bet reikia atsiminti, kas juose buvo iki to „užgrobimo". Radvilų rūmai irgi buvo paversti butais, dalyje jų įsikūrusios įvairios įstaigėlės sugebėjo nugyventi pastatus iki visiško nusigalavimo.

Lietuvos dailės muziejus Radvilų rūmus iš suodinos pelenės padarė patrauklia princese. Abiejų aukštų salėse įrengta plati apžvalginė išeivijos dailės ekspozicija. Apie šimtas išeivijos dailininkų į Lietuvą parsiuntė kelis šimtus savo darbų. To proceso pradininkai dar sovietmečiu buvo Viktoras Vizgirda ir Vytautas Kazimieras Jonynas. Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiu tarsi pratrūko ilga tylėjimo ir nepasitikėjimo siena, ir mes nustebom, buvom tiesiog šokiruoti, kai pamatėm stilių, formų, kompozicijų įvairovę, aibę dailininkų individualybių. Mums atsivėrė vartai į naujus meno pasaulius, naują dailės suvokimą, išsiplėtė estetinio pažinimo horizontai. Reikėjo takto ir išminties, gudrumo ir diplomatijos, kad abi pusės suvoktų, jog pasaulio lietuvių sukurtas menas, nepaisant ideologinių nuostatų skirtingumo, skirtingo meninio lavinimo ir kitokių dailės mokyklų įtakos, yra viena visuma. Romualdas Budrys ir buvo ta figūra, aplink kurią susivienijo lietuvių dailės pasaulis.

Mažas ekskursas istorijon

Turbūt daugeliui žinoma, kad Vilniaus arkikatedra bazilika, garsioji Mindaugo, Vytauto ir kitų Lietuvos valdovų statyta katedra, valstybės dvasinio gyvenimo širdis, 1955 m. buvo uždaryta ir paversta sandėliu. Net buvo kurti projektai per Vilniaus senamiestį Šnipiškių kryptimi nutiesti plačią magistralę, nugriaunant Šv. Kotrynos bažnyčią, didelę dalį kitų architektūros paminklų (tuometinių Rusijos projektuotojų apetitai nebūtų aplenkę ir Aušros Vartų). Tuose projektuose ant Vilniaus katedros varpinės vietoj kryžiaus buvo nubraižyta raudona penkiakampė. Ačiū Dievui, Vilniaus senamiesčio „pertvarkymo" planai nebuvo įgyvendinti, ir Prano Gudyno, o vėliau ir Romualdo Budrio dėka Vilniaus katedrai pasisekė, kiek gali pasisekti kultūrinės atminties naikinimo vajuose. Katedra tapo Paveikslų galerija, kurioje – tegul ir nedrąsiai, negausiai – rodyta istorinė lietuvių dailė ir Vakarų Europos senųjų dailininkų darbai. Čia net ir sovietmečiu vykdavo klasikinės muzikos koncertai, o vyresnioji karta su nostalgija mena naujametinę J. Haidno „Atsisveikinimo simfoniją", kai klausytojų perpildytoje bažnyčios erdvėje skambėdavo prakilni muzika, nuo jos garsų virpčiodavo masyvūs bronziniai sietynai, o nuo piliastrų žvelgdavo senųjų LDK meistrų tapytų portretų veidai. Baigdami groti, muzikantai po vieną pakildavo nuo kėdės, užpūsdavo žvakę, ir klausytojai likdavo tyloje su šviesia susimąstymo nuotaika.

O svarbiausia visą tą laiką, kol katedra buvo Paveikslų galerija, muziejininkai ją saugojo ir išsaugojo mums kaip Dievo namus, kaip šventovę, kurios remontui devintajame ano amžiaus dešimtmetyje buvo pasitelktos modernios technologijos (pavyzdžiui, įrengta šildymo–vėsinimo sistema), leidusios mokslininkams užsiimti ir tiriamuoju darbu, padaryti stulbinančius atradimus. Vienas tokių atradimų – XIV amžiaus freska „Nukryžiavimas", rasta atkastoje katedros kriptoje. Prieš penkiolika metų, Lietuvos sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo metu, katedra buvo grąžinta Bažnyčiai tarsi nepaliesta negailestingų ateistinio siautulio nagų.

Valdovų rūmai

Romualdas Budrys yra tarp tų, kurie novatoriškai suvokė Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų atstatymo būtinybę. Jautri istorijos ir kultūros paveldo pajauta ir muziejininko patyrimas jam sakė, kad reikia pasipriešinti Valdovų rūmų atkūrimo oponentams, kurie pagaliau liovėsi atvirai šaipęsi ir niekinę Valdovų rūmų atstatymo idėją. Lietuvos dailės muziejus ir Vilniaus paveikslų galerija yra ta vieta, kurioje gimsta drąsios idėjos, kaip įpūsti naują gyvybę Valdovų rūmams, kurie XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje negailestingai buvo sunaikinti barbarų iš Rytų.

Nukelta į 2 psl.

Iš ekspozicijos „Krikščionybė Lietuvos mene": Vilniaus katedroje atrastas auksakalystės meno lobis. Eltos nuotrauka.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Žvilgsnis į Lietuvos dailės muziejaus direktorių. — 1 psl.

Lietuvių rašytojų draugijos premijos, o taip pat Lietuvos Valstybinės premijos muzikams ir rašytojams. — 2 psl.

Pasaulio žemaičių dailės paroda. — 3 psl.

Leidiniai. — 4 psl.

Sveikiname!

PASKIRTOS LITERATŪROS PREMIJOS

Lietuvių rašytojų draugijos (pirmininkė Stasė Petersonienė) 2003-iųjų metų literatūros premija paskirta poetei Eglei Juodvalkei už poezijos knygą *Veidrodis ir tuštuma*, taip pat rašytojui Vytautui Volertui už viso gyvenimo kūrybą.

Premijų mecenatas yra Lietuvių fondas.

Poetė Eglė Juodvalkė.

Valstybinės premijos muzikams ir rašytojams

Kultūros ministerijoje gruodžio 15 d. paskelbti devyni 2003 metų Lietuvos valstybinių kultūros ir meno premijų laureatai.

Premiją pelnė dailininkas Algimantas Jonas Kuras už paveikslų ciklą „Daiktiškasis laikinumas. Situacijos" (1999–2003).

Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro dirigentas Jonas Aleksa premija įvertintas už 1998–2003 m. operų pastatymus: Johann Strauss „Vienos kraujas" (1998), Jaques Offenbach „Hofmano istorijos" (1999), Giacomo Puccini vienaveiksmes operas „Džanis Skikis" (2000) ir „Sesuo Adželika" (2001) bei Wolfgang Amadeus Mozart operą „Don Žuanas" (2003).

Nacionaline premija apdovanotas operos dainininkas Vytautas Juozapaitis už pastarųjų penkerių metų vaidmenis – Don Žuano, Rigoleto, Grafo Šemetos, Žygimanto Augusto, Renato, Žilvino bei lietuviškos muzikos sklaidą Lietuvoje ir užsienyje.

Kompozitorius Vytautas Barkauskas Nacionalinę premiją pelnė už koncertą smuikui ir orkestrui „Jeux" („Žaismė") (2002), sekstetą, fortepijonui 4 rankomis ir styginių kvartetui „Karalaitės kelionė. Pasaka" (2000), Simfoniją N. 6 (2000—2001) bei anksčiau sukurtos muzikos sklaidą Lietuvoje ir užsienyje.

Poetas ir vertėjas Antanas Jonynas premija apdovanotas už poezijos knygas *Lapkričio atkrytis* (2003), *Aguonų pelenai / Mohnasche* (2002), *Laiko inkliuzai / Inclusions in time* (2003) ir Johann Wolfgang Goethe *Fausto* vertimą (1999–2003).

Nacionalinę premiją pelnė ir rašytojas, prozininkas Petras Dirgėla už literatūrinės raiškos simfoniškumų romanų ciklę *Karalystė* (*Benamių knygos*) (1997), *Ceremonijų knygos* (2002) ir *Vilties pilnųjų knygos* (2003).

Rašyt. Bitė Vilimaitė.

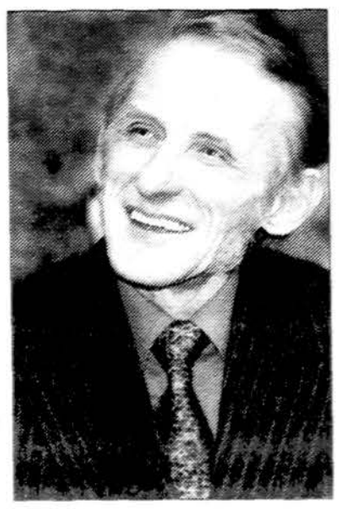

Rašyt. Petras Dirgela.

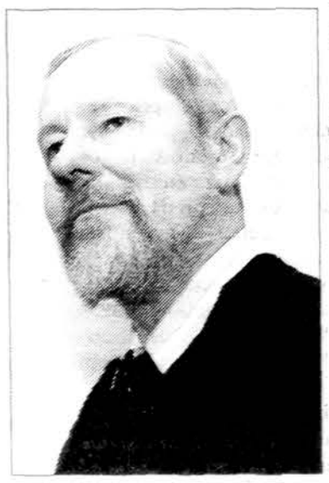

Dail. Algimantas J. Kuras.

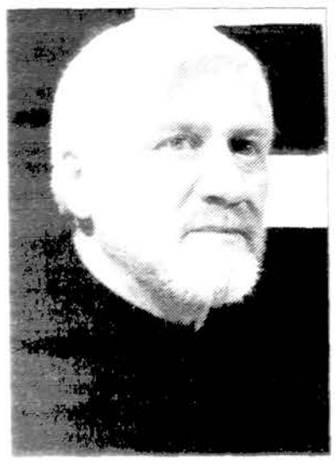

Režis. Jonas Vaitkus.

Poetas Antanas Jonynas.

Komp. Vytautas Barkauskas.

Dirigentas Jonas Aleksa.

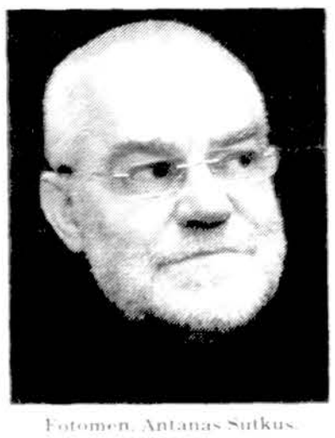

Fotomen. Antanas Sutkus.

Solistas Vytautas Juozapaitis.

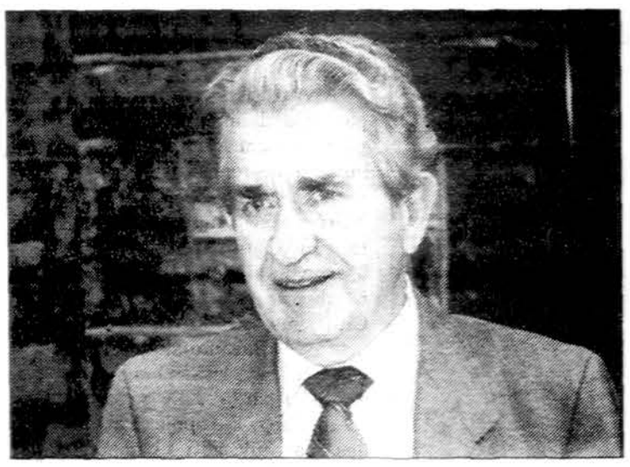

Rašytojas Vytautas Volertas.

Rašytoja Bitė Vilimaitė Nacionaline premija apdovanota už savitą trumpos novelės modelį, talpinantį skaudžią tikrovę knygoje *Papartynų saulė* (2002).

Nacionalinė premija paskirta fotomenininkui Antanui Sutkui už parodų ciklą „Kasdienybės archyvai" Lietuvoje ir užsienyje (1999–2003) bei fotografijos leidinius *Fotografijos* (2000), *Kasdienybės archyvai. 1959–1993"* (2003).

Teatro režisierius Jonas Vaitkus apdovanotas už geriausius režisieriaus darbus 2002–2003 m. – Jono Meko „Pati pradžios pradžia" (2002) ir William Shakespeare „Venecijos pirklys" (2003).

Pasak kultūros ministrės Romos Žakaitienės, devyniems kūrėjams skirtas Lietuvos nacionalines kultūros ir meno premijas galima laikyti kokybės gairėmis visai kultūros ir meno visuomenei, o šios aukščiausios kultūros srityje premijos laureatai gauna ne tik premiją, bet ir galimybę būti labiau matomi.

Nacionalinių kultūros ir meno premijų komiteto pirmininkas Sigitas Geda sakė, jog šimet kandidatų į premijas nebuvo nei daugiau, nei mažiau negu ankstesniais metais – iki 30-ties. Daugiausia buvo pavienių kandidatų – 23, taip pat dvi menininkų grupės – Vilniaus styginių kvartetas ir kompozicijos Juodkrantėje kūrėjai.

Šimet daugiau Nacionalinių premijų skirta muzikos ir literatūros kūrėjams, tačiau premija liko neįvertinti kino pasaulio atstovai. Pasak S. Gedos, lygiavos principas šiuo atveju nėra geras. „Vienais metais gerai dera kviečiai, kitais – kopustai", – valstietiškai pakomentavo premijų skirstymo situaciją komiteto pirmininkas.

Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos teikiamos kasmet už reikšmingiausius pastarųjų penkerių metų Lietuvos ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės menininkų sukurtus kūrinius. Lietuvos nacionalinių kultūros ir meno premijų komitetas skiria ne daugiau kaip 9 premijas per metus.

42,5 tūkst. Lt Premijos laureatams bus iškilmingai įteiktos Vasario 16-osios išvakarėse. Elta

Kundry — Parsifalio gundytoja

Prisiminiau, kad Jonas Aistis 1933 metais parašė eilėraštį „Persevalis". Mano sąmonėje kažkaip šio kilnaus riterio vardas įsitvirtino kaip „Parsifalis", pagal Vakarų pasaulyje vartojamą versiją. Taip vadinasi ir Richard Wagner opera „Parsifal".

Aisčiui vardas Persevalis gražiai rimavosi su žodžiu „vualis". Naktis, žvelgianti per vualį, jam simbolizuoja gundančią moterį juodom akim. Šis palyginimas vėliau nelabai patiko įžvalginiam kritikui Tomui Venclovai, bet man kažkodėl įsiminė, kaip grakštus tropas. Aisčio eilėraštyje mėnulis klausia:

Ar radai tu mergę, baltas Persevali,
Eidamas miškais? —
Klausė jo klastingos akys per vualį
Su baltais taškais.

Rašau tai, nes sekmadienį, lapkričio 30 d. Los Angeles Walt Disney naujutėlaitėje koncertų salėje po Gustav Mahler Adagio iš 10-osios simfonijos buvo atliktas ir R. Wagner operos „Parsifal" II veiksmas, užtrukęs maždaug 60 minučių. Čia su orkestru, diriguojamu Pierre Boulez, dalyvavo moterų choras, šešios „gėlių merginos" ir trys pagrindiniai solistai: Violeta Urmana-Kudry, tenoras Thomas Moser – Parsifalis ir baritonas Willard White – Klingsor. Orkestro grindys, atsižvelgiant į Wagnerio operos nuorodas, buvo šiek tiek pažeminos. Tarp orkestro ir choro ant pakylos įsitaisė solistai. Viduryje Violeta Urmanavičiūtė-Urmana: majestotiška, vilkinti ilgą juodą, žerinčią suknią. Dainavimo raiška įsigyvenus į kilnaus riterio Parsifalio gundymo vaidmenį. Santūri judesiais, nes čia ne teatro scena.

Violeta Urmana.

Visų dienų (lapkr. 28, 29, 30) bilietai buvo išpirkti. Salėje, kurios pastatas žavi fantastiškai banguojančia architektūra (Frank Gehry) ir tobula akustika (Yasukisa Toyota ir Minoru Nagata), yra 2,265 vietos. Puikus matomumas iš visų pusių.

Manau, skaitytojams įdomu, koks buvo *Los Angeles Times* kritiko Mark Swed įvertinimas. Žinoma, labiau skirtas žymiajam F. Gehry bičiuliui dirigentui: „Boulez is a perfect fit" – bylojo antraštė. Palankiai atsiliepta ir apie tenorą: „kad ir ne visiškai spinduliuojantį heroizmu, tačiau be įtampos dainuojantį tauruįį Parsifalį".

Taikliais sakiniais palydėtas ir Violetos Urmanos pasirodymas: „Lietuvė mezzosopranas Violeta Urmana, sakoma, šiuo metu vokališkai negaluoja. Vis tiek, to nepaisant, gal ir stigo jos balse visiško sodrumo, ji buvo gairioji Kundry". Atseit, puiki Wagner idėjos reiškėja – Parsifalio gundytoja.

Nesu anksčiau girdėjęs Violetos Urmanos balso. Dabar mane pakankamai įtikino jos vokalinis pajėgumas ir vagneriško atlikimo aura. Koncerto programoje apie Violetos karjerą išspausdintos kelios ilgos skiltys.

Tą popietę per pertrauką sutikau nemažai lietuvių iš Los Angeles ir apylinkių. Sakė, kad per kitus vakarus buvo suvažiavę kur kas daugiau. Kai kas buvo nusipirkę bilietus gerokai anksčiau, o aš vargais negalais laimingai gavau dvi dienas prieš koncertą.

Pranas Visvydas

Žvilgsnis nuo laiko laiptų

Atkelta iš 1 psl.

2003 metai rūmų šiandieninio pritaikymo koncepcijos planuose yra lūžio metai. Dailės muziejus gavo Kultūros ministerijos užduotį parengti rūmų interjerų atkūrimo projektus, o praėjusią vasarą Vilniaus paveikslų galerijoje atidaryta salė, kurioje lankytojai galės susipažinti su archeologiniais radiniais, rūmų atstatymo brėžiniais, statybos etapais, būsimais visų keturių korpusų interjerais, lankytojų srautų kryptimis ir kitais konkrečiais rūmų atstatymo planais. Žmonės, aplankę šią ekspoziciją, realiau suvoks ir būsimų rūmų vaizdinį, ir tą vaidmenį, kurį Valdovų rūmai suvaidins mūsų valstybės gyvenime. Lankytojai čia pamatys tikrąjį vaizdą, kuris padės išsivaduoti iš kai kieno primestų stereotipų, vis dar trukdančių ir žiniasklaidai, ir politikams įsisąmoninti Valdovų rūmų svarbą ir mūsų gyvenimui, ir mūsų valstybei.

Regionų muziejai

Vėl grįžkime į muziejininkystę. Muziejų asociacijos pirmininkas R. Budrys turi viziją atgaivinti Lietuvos dvarų kultūrą, kuri okupacijų buvo kone visai sunaikinta. Visuose regionuose geriau ar blogiau yra išlikę dvarų ansambliai, kuriuose jau įrengti arba gali būti įrengti krašto muziejai, glaudžiantys to krašto etnografiją ir dailę – liaudies ir profesinį meną. Plungėje tokie yra kunigaikščių Oginskių rūmai, Vilkaviškyje – Paežerių dvaro ansamblis, Rokiškyje – grafų Tyzenhauzų–Pšezdeckių rūmai, Dzūkijoje – Liškiavos vienuolyno barokinis ansamblis, Žemaitijoje – Renavo dvaras ir t.t. Kiekvienas Lietuvos regionas turi savo brangintinas ir atmintinas vietas, kuriose gali sukaupti kultūros ir meno vertybes. Dabar pats laikas tai daryti, kol tie dvarų ansambliai dar ne visi privatizuoti, kol dar yra ką kaupti iš sparčiai nykstančios mūsų praeities kultūros. Šie ansambliai – restauruoti ar suremontuoti – tinka krašto muziejams, to krašto žmonių gyvenimo ir kultūros saugotojams. Jie gali būti ir Lietuvos istorinių regionų kultūros centrai, savotiški jo menų židiniai. Tai atitinka ką tik mūsų Vyriausybės patvirtintą Lietuvos tūkstantmečio programos dvasią, atitinka Europos Sąjungos patvirtintas gaires dėl tradicinių europinių vertybių įtvirtinimo per kultūrinį turizmą ir kitas programas.

„Taip išsaugosim klasikinius kompleksus: dvaras–parkas–aplinka", – sako tokių muziejų iniciatorius R. Budrys, jau vykdydamas savo idėją. Švietimo pamoka ir turizmo paskatinta pramoga drauge gali sukurti naują kultūrinę patirtį, pasinaudojant kitų Europos Sąjungos valstybių patirtimi. Tad pirmyn, – kaip pasakytų šios patirties pradininkas Lietuvoje Romualdas Budrys.

Knygos sutiktuvės

Knygos *Po mūzų šventovės skliautais (Muziejininko ir Literato dialogas)* autoriai yra du: Romualdas Budrys ir žurnalistas Sigitas Krivickas. Ją išleido „Savas takas" dizaino studija R. Budrio jubiliejaus proga. Tai netradicinės literatūrinės formos kūrinys, parašytas kaip dialogas. Tarsi pjesė, kurioje dalyvauja du metraštininkai: Muziejininkas ir Literatas. Dialogas įtaigus, patrauklus savo paprastumu, jį su įdomumu skaitys ir moksleivis, ir mokytojas, ir inžinierius ir, matyt, eilinis pensininkas. Skaitys apie tai, ką mes tarytum žinojome, bet vis iš nuogirdų, o čia pateikiama iš pirmųjų lūpų. Per tuos pasikalbėjimus perleista didelė dalis R. Budrio kūrybinės veiklos. Visos jos neįmanoma aprėpti, būtų reikalinga didelės apimties monografija.

Biografija knygoje „sudūžta" į atskiras temas, kurios įdomios ir pašnekovams, ir skaitytojams. Čia aptariamas ir paslaptingai dingęs Gintaro kambarys, ir Vilniaus katedros lobyno istorija, ir didieji Europos kultūriniai projektai, užkabinę mūsų Lietuvą, ir šviesios atminties Prano Gudyno asmenybė... Literatas (Sigitas) jau kelis dešimtmečius artimai bendrauja su Muziejininku (Romualdu), tad kalbos prie kavos puodelio jiems netrūko. Šiek tiek punktyriškai, bet grakščiai žvelgiama nuo laiko laiptų į Romualdo Budrio veiklą, kuri tarsi griūtis išjudino Lietuvos muziejininkystę. Mūsų muziejininkas tais laiptais kopė lengvai, nes turėjo ir tebeturi stulbinančią energijos atsargą ir ryškų administratoriaus talentą. Gyvastingas, darbštus, paslaugus, įdėmus jis atrodo žinąs kažkokią jaunystės eliksyro paslaptį. O gal visa tai priklauso nuo bičių deivės Austėjos, pilančios jam gyvybingąjį nektarą, nes Romualdas Budrys nuo seno bičiuliaujasi su bitėmis. Kad visa tai yra ne išmonė, o rimti dalykai, rodo jo rimtas požiūris į bites ir gyvenimą: „Stebėdamas darbštuolių bitučių išmintingą gyvenimą, daug ką pergalvoju... Svarbiausia – dirbti prasmingai, nesiblaškyti ir gerbti kitus".

Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijos choras koncerto metu. Povilo Strolios nuotrauka.

Yra kuo džiaugtis ir kuo didžiuotis

Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijos choro kalėdinis koncertas gruodžio 14 d. misijos bažnytėlėje gausiai susirinkusios publikos buvo pelnytai gerai priimtas ir įvertintas.

Koncertui tikriausiai nekenkė muzikinių spalvų įvairovė: jau daugelį metų choro pasirodymuose dalyvaujanti profesionali soliste – sopranas Lijana Kopūstaitė–Pauletti, stiprios Juratės Lukminienės rankos valdomas misijos choras, geras prie vargonų akompaniatorius – Vidas Neverauskas, dailus trisdešimties misijos vaikų choras „Vyturys", su tėviška šypsena vadovaujamas Dariaus Polikaičio, muzikalus kanklininkių ansamblis „Gabija", vadovaujamas Genės Razumienės. Prie papildomų spalvų prisidėjo Rimos Polikaitytės fleita, lyg ir imituojanti piemenėlių raliavimą, bei Nerijaus Aleksos ir Kazio Motekaičio griežiami smuikai. Vido Neverausko vaikų chorą palydintys elektroniniai vargonėliai, net ir vietomis chormeisterės Poskočimienės užgaunamas varpelis. Todėl programa buvo įdomi, dažnai ir labai meniška.

Chorui tikriausiai nepadėjo oro staigus pasikeitimas Čikagoje, gal ne vieną rimtai susirgdęs. Galėjo lengvai kurį ir paplitęs gripas pasigauti, nes iš programoje pažymėtų 18 vyrų trūko bent penkių. Kai kuriose giesmėse, ypač naujesnėse, vyrų partijose galėjo būti daugiau dengimo. Užtat altai įgijo tvirtesnį skambėjimą, negu anksčiau girdėtą — turbūt neprastesnį už sopranus.

Sklandžiausiai nuskambėjo F. Mendelssohn „Štai užgimusiam karaliui" ir A. Adams „Nakties tyloj" (su soliste). Visai gerai nuskambėjo ir J. S. Bach „Prie prakartėlės stoviu aš", nors daugiau pratę mes šį kūrinį girdėti, kaip solo ar vienbalsiame maldininkų giedojime. Esu dėkingas misijos chorui ir jo vadovei už mano trijų giesmių pagiedojimą, bet man pačiam vargiai įmanoma vertinti jų skambėjimą nepažeidžiant objektyvumo. Jau daugelį metų šio choro giedamas, labai gražus P. Čiurlionio „Piemenys Betliejun bėgo" dėl dažnai pasikartojančių aukštų gaidų sopranams skambėjo kiek įtemptai. (Giesmės autorius Povilas Čiurlionis – artimiausias Mikalojaus Konstantino brolis).

Vienas iškiliausių koncerto numerių buvo solistės pagiedotas W. A. Mozart „Aleliuja", ir tai kone akademišku tikslumu. To negalima pasakyti apie pirmoje dalyje jos atliktą ariją iš J. S. Bach vieno melodingiausių kūrinių – jo garsaus „Magnificat". Atrodo, kad arija nebuvo su akompanimentu pakankamai surepetuota.

Vaikų chorui geriausiai skambėjo A. Mikulskio „Lopšinė Jėzuliui", kurioje užtikrintai aidėjo ir antras balsas. Pridėjus dar berniukų liūliavimą, girdėjosi gražiai suderinti trys balsai. Kaip gerai, kad nuo mažens tiems vaikams pristatomi ir pasaulinio vardo kompozitoriai, kaip priešklasikinis Giovanni Pergolesi su giesme „Tebūnie Dievui garbė", atliktas su aukščiau minėtų dviejų smuikų ir vargonėlių palydėjimu. O XX amžiaus kompozitorius Benjamin Britten pristatytas su giesme „Paukšteliai". (Britten yra parašęs net visą operą vaikams: „Let's Make an Opera".) F. Gruber „Tyli naktis", atlikta solistės Pauletti, vaikų ir suaugusių chorų su kanklių subtilia palyda, ne vienam mūsų gerokai sušildė jausmus. Giesmės pristatymas — su vieno choro įėjimu ir vėl kito išėjimu – buvo apgalvotas ir labai patrauklus. Įspūdžio pagauta, publika ilgą laiką net nedrįso nuo altoriaus nueinančiam vaikų chorui ploti...

Kanklių ansamblis palydėjo ir daugiau giesmių. Ypač tiko pradėti koncertą J. Naujalio „Sveikas, Jėzau, gimusis", kur vien jau antro posmo tekstas ragina „kanklininkus kankliuoti". Negalima buvo nenugirsti šios giesmės priegiesmyje švariai atliktų greitų pasažų, atliktų bosinių kanklių. Visų kanklininkių – Aušros Bužėnaitės, Giedrės Elekšytės, Mildos Razumaitės ir jų vadovės Genės Razumienės – grojimas pasireiškė švelnumu ir giliu muzikalumu. Neblogai nuskambėjo brolio Antano žodžiams nežinia kieno parašyta „Kalėdų giesmė" ir dvi V. Juozapaičio giesmės - „Kalėdų giesmė apie piemenis" ir „Aleliuja! Užgimė Kristus". Antrosios melodijoje eilė chromatiškų slinkčių buvo sklandžiai intonuotos. Tik gal dėl giesmės naujumo choras kiek apleido koncerte prieš tai girdėtą vokalo kokybę, ypač ant pasikartojančių „aleliujų". A. Giliauskienės giesmė „Ateina Kalėdų naktis", kur moterys su vyrais „rungtyniauja" savo skirtingais įstojimais, irgi dar prašėsi šiek tiek „susigulėjimo". Įvairumo dėliai, buvo teisinga į koncertą įtraukti ir torontiškio kompozitoriaus J. Govėdo „Skamba angelų giesmė", pasižyminčią nauju, netikėtų harmonijų įvairumu. (Pirmoji Juozapaičio giesmė savo metru, tempu ir melodija iš pat pradžių gaida gaidon priminė lenkišką populiarią giesmę – „Przybieżeli do Betlejem pasterze".)

Pal. J. Matulaičio misijos choro vadovė Juratė Lukminienė. Povilo Strolios nuotrauka.

Pasaulio žemaičių dailės paroda

Atvykęs į Plungę, nustebsi pamatęs didingą 45 hektarų parką su ant kalvelės baltuojančiais neorenesansiniais rūmais. Čia XIX–XX a. gyveno kultūros šviesuoliai, lietuvių tautinio atgimimo rėmėjai Marija ir Mykolas Oginskiai, rūmų orkestre grojo M. K. Čiurlionis, ne kartą viešėjo poetas A. Baranauskas. Plungės parkas priskirtinas prie angliškų parkų, XIX a. paplitusių visoje Europoje. Pabandęs pasivaikščioti, pamatysi pensilvaninius uosius, žemai galvas lenkiančius gluosnius ir drūtagalvius ažuolus. Graži legenda apie „verkiančią" liepą, kurią išauginęs muzikantas. Laistė jis ją savo vargų ašaromis ir išaugusi ji aukštesnė nei kitos... Mergelių akimis šviečia tvenkinių gelmės. Kadaise čia plaukiojo gulbės, o pakrantėmis oriai vaikščiojo povai ir fazanai. Nors gamtos reginiai gerokai pasikeitė, Oginskių rūmai alsuoja gyvybe. Tai – dabartinis Žemaičių dailės muziejus. Jame saugojamos meno vertybės, nuolat vyksta meno ir kultūros sambūriai. Pastarojo meto svarbiausias įvykis–ketvirtoji Pasaulio žemaičių dailės paroda, kurioje 124 autoriai iš Lietuvos, JAV, Australijos eksponavo 338 kūrinius. Tai jau ketvirtoji tokio tipo paroda. Pirmoji – iš Niujorko atvežta J. Bagdono kūrybos ekspozicija buvo atidaryta 1993 m. dar nerestauruotuose rūmuose. Tais pačiais metais čia eksponuoti iš Putnamo atgabenti ir padovanoti A. Galdiko darbai. Kartu imta ruoštis antrajai Pasaulio žemaičių parodai, 1994 m. tapusiai Žemaičių Dailės muziejaus Plungėje atidarymo pradžia.

Žemaitija nuo seno garsėja kultūrinio palikimo vertybėmis. Telšių „Alkos", Kretingos, Mažeikių krašto muziejuose, Renavo dvare išvysi Vakarų Europos senąjį meną ar susipažinsi su kadaise šiose vietose gyvenusių išeivijos dailininkų darbais. Įkvėpimą savo darbams čia atrado dailininkas V. Ignas, monumentalų ciklą „Sąmogitia" išraižė T. Valius. Melsvais Platelių ežero toliais, medine, jaukia bažnytėle vilioja kadaise V. Vizgirdos tapytas Beržoras. Kažkur netoliese „mistiškoji Orvydų sodyba, gali pasiekti ir akmeningąjį Mosėdį, iškilnią S. Daukanto gimtinę, garbinguosius Varnius. Pakelėse rasi koplytėlių ir kryžių, širdį pamalonins kalvotas peizažas, ir akis atgaivins kažkaip visuomet lyg drėgna sodri medžių žaluma. Jeigu žengsi toliau, gali savęs klausti: ar žemaičių menas sugėrė šių vietų atmintį, kvapus, įvaizdžius, žmonių judesius, vakaro žaros ilgesį?", – rašo ilgametis žemaičių dailės puoselėtojas ir parodų kuratorius V. Liutkus.

Šiuokart, nuo 1994 kv. m. 600 kv. m. padidėjusioje ir dabar jau 1,500 ploto ekspozicinėje erdvėje vienu metu rodoma vaizduojamoji ir taikomoji dailė. Išskirtinis parodos bruožas – bandymas derinti profesionaliąją dailę su tautodailininkų darbais. Pasibaigus parodai, antrame aukšte numatyta atnaujinti pastovią ekspoziciją. Tačiau kol tai įvyks, turime puikiausią progą pasivaikščioti šios didelės ekspozicijos plotais ir pamąstyti apie jos perspektyvas. Pirmojoje salėje didžiausią įspūdį daro milžiniškų dydžių bažnytinis kilimas, išaustas XX a. pradžioje nežinomos meistrės, gyvenusios tarp Barstyčių ir Šarnelio. Šalia eksponuojamos abstrahuotos, meistriškos K. Varnelio kompozicijos byloja apie didelį stilistinį šuolį lietuviškame mene. Tapybos salėse dominuoja aliejinė tapyba ir akvarelės. Dailininkų V. Valiaus, A. Stasiulevičiaus, L. Tuleikio, D. Valatkos, V. Tarabildienės darbai traukia individualizuota menine kalba, jautriai reflektuotomis dvasinėmis struktūromis. Akvarelistas O. Jablonskis, lyg tikras metraštininkas, fiksuoja V. Mačernio gimtinę Sedą, „veidrodiniais" potėpiais nužymi „Žemaičių Kalvariją". Jaunas dailininkas P. Griušys formuoja monumentalius „Durbės mūšio" plotus. Šis darbas, tęsiantis A. Varno istorinės tapybos tradicijas, jau yra pelnęs „Geriausio kūrinio" prizą Kaune. J. Bagdono kūriniai paženklinti ekspresionistiniu abstrahavimu, monumentaliu dinamiškų plokštumų, spalvų ir ritmo pojūčiu, J. Dobkevičiūtė–Paukštienė rutulioja ekspresyvius, nuotaikų kontrastais prisodrintus vaizdus. („XX a. gamtovaizdis"). Giliomis dvasinėmis pajautomis išsiskiria V. Igno kūryba, bene labiausiai atskleidžianti dvasinį ryšį su Žemaitija. Tautosakinė metaforika, vaikystės dienų aidai, jautrus sąlytis su žemaitiškuoju liaudies menu ir meistriškai formuojamas vaizdinių archetipais, primena žaismingus savo krašto reliktus. Australijos menininkus – J. Janavičienę, J. Janavičių, E. Kubbos vilioja ekspresionistiškos formos, erdviniai komponavimo principai.

Pasižvalgius į kai kurių Lietuvoje gyvenančių dailininkų darbus, pamatai kiek per didelę autoritetų įtaką: H. Matisse, K. Pissaro, El Greco, A. Galdikas „vedžioja" ne vieno tėvynainio ranką. To nepasakysi apie tekstilininkus, kurių darbuose tyvuliuoja ištisi eksperimentų, sintezės visose meno erdvėse variantai. Žinomų autorių – Z. Dargienės, V. Miežanskienės, Z. Inčirauskienės, M. Sinkevičienės darbuose postmodernistinės išraiškos darniai dera su gimtųjų vietų poetika, archajikos elementais. Poreikį klasikiniam gobelenui demonstruoja ilgametis dailės pedagogas A. Valius, prie savo krašto istorinių gelmių sugrįžta keramikė G. Jacėnaitė, V. Raudonis.

Ko galima tikėtis iš tokio regioninio dailininkų sambūrio parodų? Vieningesnių, sąsajas su gimtąja žeme atskleidžiančių projektų, didesnio „susiklausymo", gilesnių šios žemės atšvaitų. Labai norėtųsi, kad į jas gausiau įsilietų po pasaulį išsisklaidę lietuviai. „Esame Žemaitijos žemės vaikai ir norime jais išlikti, – sako tapytojas A. Stasiulevičius. – Vaikystės atsiminimai neišdildė mūsų atminties, jų neužgožė svetimų žemių pažintis, kelionės... Žemaičių žemė teikė stiprybės ir įkvėpimo garsiems dailės klasikams: M. K. Čiurlioniui, L. Truikiui, A. Galdikui, A. Gudaičiui, J. Švažui, dailininkams, kūrusiems emigracijoje – K. Varneliui, V. Ignui, T. Valiui, A. Mončiui, J. Bagdonui, A. Elskui ir dar po Žemaičių žemę vaikštantiems kūrėjams – V. Valiui, D. Matulaitei, P. Repšiui, L. Tuleikiui, V. Krutiniui... Grįžtame į savo vaikystės šalį su savąja kūryba, su tuo, kas geriausia mumyse... Kokia Tavo rytdiena, Žemaitija? Į besikeičiančią Europą žengi ne tuščiomis–išlaikiusi savitas tradicijas, originalią kalbą ir papročius, su dideliu būriu menininkų".

Vida Mažrimienė

Jurgis Janavičius. „Poilsis". Australija.

Linda Skrolys. „Mano tėvui Viktorui, dovanojusiam man Lietuvą". 2003. Australija.

Gerai klausytojus nuteikė, kai visoj eilėj giesmių po kelių posmų skambėdavo vargonų su fleita muzikinis intarpas, davęs progą ne tik chorui, bet ir klausytojui kiek atsikvėpti. Koncertas užbaigtas visų koncerto dalyvių bendra J. Naujalio giesme – „Linksmą giesmę".

Po koncerto teko nuvykti į kitą kalėdinį koncertą, kaiminystėje esančioje St. Scholastica bažnyčioje – 7800 Janes Ave., Woodridge, IL. Susižinojau, kad parapijai priklauso 2,600 šeimų, turima ir sava mokykla. Todėl nėr ko stebėtis, kad koncerte dalyvavo septyni skirtingi įvairaus mokyklinio amžiaus, vaikų, jaunimo ir parapijos chorai, priedo dar septynių instrumentalistų ansamblis ir rankinių varpelių vienetas (Handbell Choir). Geriausiai buvo pasiruošę varpeliai. Chorai, dainavę beveik viską vienu balsu, nebuvo chorai tikrąja žodžio prasme, o solistai – nesolistai. Buvo gražu chore pastebėti dalyvaujančius neįgaliuosius, skirtinguose pasirodymuose kitų choristų įvežamus į „sceną", jiems skiriamą ir dėmesį, ir meilę, ir taip pasidžiaugti amerikiečių žmoniškumo jausmu, bet dėl viso kito buvo gaila sugaišto vakaro.

Ta proga prisimena prof. Kazio Pakšto Dainavos stovykloje teigta mintis, kad lietuviai be reikalo einą procesijos gale, kai savo sugebėjimais jiems visai tinkanti vieta procesijos priešaky. Mažytei palaiminto Jurgio Matulaičio lietuvių misijai garbė turėti tokius chorus bei taip pasišventusius ir sugebančius muzikinius vadovus!

Faustas Strolia

Leidiniai

Sovietų pastangos sunaikinti Bažnyčią

Arūnas Streikus. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990).* Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Vilnius, 2002. Dailininkas Alfonsas Žvilius. Kietais viršeliais, 374 puslapių. Kaina sutartinė. Pagal Leidybos skyriaus vadovės Kazimieros Kalnuvienės suteiktą informaciją, kaina yra 12 litų. Kreiptis e-paštu: **leidyba@genocid. lt**

Knygos metrikoje teigiama, kad šis darbas – tai pirmas nuodugnus sovietų valdžios pastangų sugriauti Lietuvoje Bažnyčią tyrimas, apimąs visą sovietinės okupacijos laikotarpį. Jo empirinį pagrindą sudaro archyviniai dokumentai, kurių daugumas iki šiol nebuvo mokslinėje apyvartoje. Darbe siekta išvengti posovietiniams naujosios Lietuvos istorijos tyrimams būdingo kontekstualumo trūkumo. Knygoje daug vietos skirta sovietų valdžios ir Bažnyčios konflikto priešistorei.

Pratarmėje sužinome, kad ši knyga pradėta 1995 m. pabaigoje. Pastebima, kad penkiasdešimt metų vykdytas visuomenės ateizmas, Bažnyčios veiklos ribojimas ir kišimasis į jos vidaus gyvenimą siekiant kuo labiau jai pakenkti negalėjo nepalikti pėdsakų. „Noras išsiaiškinti istorinės patirties įtaką dabartinei Bažnyčios būklei ir buvo didžiausia paskata pradėti sovietų valdžios antibažnytinės politikos tyrimą" (psl. 5).

Nemažai šioje knygoje minimų faktų ir išdėstytų autoriaus minčių galima rasti straipsniuose, išspausdintuose *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštyje* ir kitur. Knyga buvo parengta Vilniaus universitete 2001 m. apgintos disertacijos pagrindu. Bandyta pateikti vientisą, prieš Bažnyčią taikytų, veiklos būdų ir jų raidos vaizdą.

Apžvelgdamas mokslinių darbų apie sovietų valdžios vykdytą priešreliginę politiką, knygos autorius išskiria tris darbų grupes: 1. išeivijos ir užsienio autorių darbai; 2. darbai, išleisti sovietinėje Lietuvoje; 3. posovietiniai darbai. Autorius teigia, kad tik apie paskutinės grupės darbus galima kalbėti kaip apie istorinius tyrimus tikrąja šio termino prasme. Pirmųjų dviejų grupių autoriai į sovietų režimo politiką, vykdytą Bažnyčios atžvilgiu, neretai žvelgė kaip į „aktualią rašymo momentų realiją" (psl. 9).

Šioje knygoje panaudotus šaltinius autorius suskirsto į dvi grupes: 1. sovietų valdžios institucijų, planavusių ir įvykdžiusių antibažnytinę politiką, archyviniai dokumentai; 2. Bažnyčios aplinkoje atsiradę liudijimai spausdinti *Kronikoje* ir kitur.

Šią mokslinę knygą sudaro keturi skyriai. Pirmajame skyriuje „Sovietų antibažnytinės politikos Lietuvoje prielaidos" aptartos sovietų režimo antibažnytinės politikos prielaidos: sovietinės ideologijos bendros nuostatos religijos atžvilgiu, režimo antireliginė veikla 1918–1939 m., jos pokyčiai karo su Vokietija metais, režimo susidūrimas su Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1941 m., Bažnyčios padėtis Lietuvos visuomenėje ir jos požiūris į komunizmą bei sovietų režimą, laikysena vokiečių okupacijos metais.

Antrajame skyriuje „Antibažnytinės politikos modelio paieškos Lietuvoje 1944–1949 m." nagrinėjama sovietų valdžios politika Bažnyčios atžvilgiu, vykdyta 1944–1949 m. Penktojo ir šeštojo dešimtmečių sandūroje Lietuvos sovietizacija buvo baigta. Didžioji visuomenės dalis prisitaikė prie naujų gyvenimo sąlygų. Šiame skyriuje atskleidžiama, kokiais būdais režimas bandė riboti Bažnyčios įtaką, kaip sovietizacija pakeitė Bažnyčios padėtį.

Trečiajame skyriuje „Netvirta koegzistencija 1950–1964 m." analizuojamas laikotarpis, trukęs nuo šeštojo dešimtmečio pradžios iki septintojo dešimtmečio vidurio, pasižymėjo palyginti stabiliais režimo ir Bažnyčios santykiais, nors 1958–1964 m. visoje Sovietų Sąjungoje buvo vykdoma agresyvi antireliginė kampanija.

Paskutiniame knygoje aprašomame laikotarpyje (1965–1990 m.) pasikeitusi Bažnyčios laikysena. Šiame skyriuje, pavadintame „Antibažnytinė politika iššūkio akivaizdoje 1965–1990 m.", gynybinę, vėliau sugyvenimo laikyseną pakeitė iššūkio režimui pozicija, pasireiškusi tikinčiųjų teisių gynimo sąjūdžiu. Čia analizuojama kodėl Bažnyčia tapo aktyviausia pasipriešinimo režimui jėga. Aprašoma kokiais būdais sovietų valdžia bandė neutralizuoti tikinčiųjų teisių sąjūdį.

Nagrinėjant konkrečią antibažnytinės veiklos praktiką, aprašomi įvykiai, siejami su

bendra Sovietų Sąjungos vidaus ir užsienio politikos raida, socialiniais pokyčiais. Ieškota kitų veiksnių, galėjusių daryti įtaką sovietų valdžios antibažnytinei politikai.

Kruopščiai paruošta knyga baigiama išvadomis. Autorius daro išvadą, kad beveik pusę šimtmečio trukusį konfliktą su sovietų režimu Bažnyčia laimėjo, tačiau su tam tikromis pasekmėmis. „Trukdymai rengti kunigus, ryšių su išoriniu pasauliu kontrolė sulėtino Bažnyčios atsinaujinimo procesą. Dėl to ir dėl valstybės mastu vykdytos ateistinės propogandos, Bažnyčios izoliavimo nuo visuomenės, nebuvo palankių sąlygų gyvam bei sąmoningam tikėjimui. Tradicinė ištikimybė persekiotam tikėjimui, kaip ir lietuvių kalbai, buvo svarbiausi tautinio identiteto atsparos taškai, todėl formaliai katalikų tarp Lietuvos gyventojų labai nesumažėjo, tačiau dauguma jų turėjo iš naujo ieškoti kelių į tikrąjį tikėjimą" (psl. 321).

Kaip ir pridera mokslinei knygai, jos pabaigoje randame įvairių priedų. Penkiuose puslapiuose – santrauka knygos vokiečių kalba. Aštuoni puslapiai talpina šaltinius ir naudotą literatūrą. Dešimtį puslapių apimanti asmenvardžių rodyklė irgi įdomi. Akis užkliuvo už dažnai minimų pavardžių. Bene daugiausia kartų minimas yra kun. Juozapas Stankevičius (paminėtas 32 kartus), kuris sovietų buvo numatytas vadovauti Lietuvos Katalikų Bažnyčiai. Tačiau, laikui atėjus, Vatikanas nepritarė jo pakėlimui į vyskupus. Kitus, daug kartų minimus, galima suskirstyti į Bažnyčios kovotojus ir jos persekiotojus. Skliausteliuose duodamas tos pavardės knygoje paminėjimo skaičius. Bažnyčios kovotojų pusėje randame Vincentą Borisevičių (10), Vincentą Brizgį (11), Romualdą Kriščiūną (10), Juozapą Labuką (14), Teofilį Matulionį (22), Petrą Maželį (15), Kazimierą Paltaroką (29), Mečislovą Reinį (18), Juozapą Skvirecką (11), Julijų Steponavičių (25), Ladą Tulabą (10), Juozą Zdebskį (10) ir daugelį kitų. Bažnyčios persekiotojų sąrašan Petras priskirtini Petas Anilionis (12), Antanas Barkauskas (10), Nikita Chruščiov (11), Alfonsas Gailevičius (11), Mečislovas Gedvilas (14), Aleksandras Guzevičius (9), Vladimiras Kurojedovas (14), Igorj Polianskij (26), ir kiti.

Aišku, kad buvo visa eilė asmenų, kurie bandė išlaviruoti ir neprasikišti nei vienoje, nei kitoje šio istorinio konflikto slinktyje.

Galiniame knygos viršelyje autorius pristato save. Gimė 1973 m. Rokiškyje, kur baigė vidurinę mokyklą, ir 1991 m. išvyko studijuoti į Vilniaus universiteto istorijos fakultetą. 1997 m. įsigijo istorijos specialybės magistro kvalifikacinį laipsnį. Toliau tęsė studijas doktorantūroje. 2001 m. apgynė daktaro disertaciją. Dėsto Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. Nuo 1995 m. taip pat dirba Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre.

Romualdas Kriaučiūnas

Ragindavo melstis už skriaudėjus

Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai. Sudarė ir parengė dr. Mindaugas Bloznelis. Katalikų akademija, Vilnius, 2003. Minkštais viršeliais, 574 puslapiai. Kaina nepažymėta.

Knygos įvade arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, SJ, mini popiežiaus Jono Pauliaus II 1994 m. lapkričio 10 d. apaštališką laišką, įpareigojantį vietines įvairių kraštų Bažnyčias rūpintis XX amžiaus tikėjimo kankiniais. Vadovaujantis šiuo popiežiaus laišku ir tikinčiųjų prašymu, buvo pradėta Adelės Dirsytės kanonizacijos byla.

Šioje kruopščiai parengtoje knygoje pateikta A. Dirsytės biografija ir darbai. „Gimusi lietuviškame kaime, augusi katalikiškoje šeimoje, iš pat mažens apsupta meilės artimui ir pagarbos pareigai, mokykloje ir gimnazijoje, moksleivių ateitininkų būrelyje subrandino idealistinius Dievo, tėvynės ir artimo meilės principus," – rašo minėtas arkivyskupas (psl. 7).

Knygos sudarytojas dr. Mindaugas Bloznelis Pratarmėje pastebi, kad knyga yra daugelio žmonių triūso vaisius. Prie jos rengimo prisidėjo giminės, studijų ir darbo draugai, kalėjimo bei lagerių kaliniai. Stasio Ivanausko rūpesčiu ir tarpininkavimu buvo surasti A. Dirsytės rašyti laiškai ir užmegzti kontaktai su A. Dirsytei artimais žmonėmis. Dr. Stanislovas Stašaitis parašė skyrių apie anuometinį Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos filosofijos fakultetą. Ši studija padeda geriau suprasti to meto akademinę aplinką. A. Dirsytės profesorių ir dėstytojų tarpe minimi Juozas Eretas, Juozas Balčikonis, Antanas Salys, Vincas Mykolaitis–Putinas, Jonas Grinius, Jonas Mačiulis–Maironis, Mečislovas Reinys, Pranas Dovydaitis, Stasys Šalkauskis, Ignas Malinauskas, ir kiti. Kaip matome, universitete dirbo aukšto išsilavinimo, plačios erudicijos ir aktyvios mokslinės bei visuomeninės veiklos dėstytojai. „Jie gebėjo gerai parengti studentus dalykiškai ir brandinti jų tautinę bei religinę savimonę. Tą puikiai atskleidžia ir tolimesnis Adelės Dirsytės gyvenimo kelias, jos dvasinė tvirtybė sunkiausiais Sibiro tremties metais. Adelės Dirsytės tautines bei religines nuostatas formavo ir jos pačios ketverių metų darbas studentų ateitininkų veikloje" (psl. 41).

Domas Akstinas parengė A. *Dirsytės laiškų iš lagerio* rinkinį ir faksimilinį jos maldaknygės *Marija, gelbėk mus* leidimą. Ši medžiaga panaudota knygoje.

Visu knygos rengimu rūpinosi dr. Mindaugas Bloznelis. Knyga suskirstyta į dvi dalis. Pirmoji dalis apima A. Dirsytės gyvenimą iki nelaisvės metų. Tai jos tėviškė, šeima, vaikystė, mokslo metai. Spausdinami jos rašyti straipsniai periodinėje spaudoje, jos diplominis darbas lietuvių ir vokiečių kalba. Mirgėte mirga ranka padaryti pataisymai faksimilėje vokiečių kalba. Pirmasis, vaizdinis įspūdis yra lyg čia būta juodraščio, o ne diplominio darbo galutinės redakcijos.

Antroji knygos dalis apima A. Dirsytės gyvenimą nuo KGB suėmimo 1946 m. kovo 6., iki jos mirties 1955 m. rugsėjo 26 d. Chabarovske. Jos buvimo lageryje terminas buvo iki 1955 m. lapkričio mėnesio galo. Taigi, mirė porą mėnesių prieš numatytą paleidimą.

Antroje dalyje randame bylos protokolus (rusų ir vertimą lietuvių kalba), pasakojimus apie gyvenimą lageriuose, jos ligą ir paskutines dienas. Šioje dalyje spausdinami jos laiškai ir su ja kalėjusių kalinių liudijimai. Ypač šiurpūs jos žemiškojo gyvenimo paskutiniųjų mėnesių aprašymai.

Po pakartotinų kankinimų jos sveikata palūžo ir ji buvo išvežta į Vladivostoką. Po kurio laiko vėl buvo grąžinta į ankstyvesnį lagerį. Čia, vienos dalyvės liudijimu, mergaitės surinko kiek turėjo maisto ir įsiprašė sargybinį leisti A. Dirsytę aplankyti. „A. Dirsytė buvo trumpai nukirptais plaukais, susivėlusi, purvina, sudžiūvusi, pamėlusiais paakiais. Mergaitės ji pažino, šios ją aptvarkė. Ji šiek tiek užvalgė duonos ir žuvies, bet paklausta, kur buvo, ėmė blaškytis šauktis tėvų. Kai būdavo geresnis karcerio sargybinis, mergaitės lankydavo ją. Karcerį ji būdavo rami, tik liepdavo labai tyliai kalbėti, nes muš. O užklausta, kur buvo, nebetekdavo proto. Tik kartą ji pasakė, kad buvusi kažkokiuose požemiuose. Tada ji su manim kalbėjosi ir aš pirmą sykį mačiau, kaip jos veidu rieda ašaros..." (psl. 338).

***Marija gelbėk mus* maldaknygės laida su autorės Adelės Dirsytės atvaizdu.**

Įvade sužinome, kad 1996 m. lietuvių politinių kalinių bendrijos „Kolynos" suvažiavime Rumšiškėse nutarta kreiptis į Kauno arkivyskupijos kuriją ir prašyti pradėti A. Dirsytės kanonizacijos bylą. „Tad drauge su ja lageryje vargusiųjų liudijimai tapo itin svarbus šaltinis susipažinti su A. Dirsytės tauriu katalikės paveikslu, parodyti jos įtaką aplinkiniams, ypač jaunuomenei, ugdant ištvermę ir pasitikėjimą Dievu" (psl. 14).

Knygos pabaigoje yra pačios A. Dirsytės ir apie ją straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje bibliografija.

Knygoje gausu nuotraukų iš A. Dirsytės gyvenimo laisvėje. Įdėtos ir ją prisimenančių liudininkių nuotraukos. Knyga kruopščiai paruošta ir, reikia manyti, daug pasitarnaus jau pradėtoje Adelės Dirsytės kanonizacijos byloje. Tuo pačiu gaila, kad knygos išleista tik 400 egzempliorių. Aišku, kad, laidai išsibaigus, galima ir kitą laidą išspausdinti.

Romualdas Kriaučiūnas

„Man Lietuva — antroji tėvynė"

Dabar jau nelabai nustebsi, metropolitan („MET") New York, operos teatro afišų lentose, skaitydamas ir lietuviškas pavardes. Per ankstyvesnius „MET" operos sezonus tose lentose jau yra skaisčiai švytėję sopranų Violetos Urmanos ir Irenos Milkevičiūtės pavardės. Šį sezoną, išskyrus ten pastoviai dainuojančius bosą Vaclovą Daunorą ir mezzosopraną Jane Shaulis, kitų lietuviškų pavardžių nėra. Tačiau Modest Mussorgskij operoje „Boris Godunov", dainuos rusas, tenoras Sergej Larin, kuris išsireiškė: „Man Lietuva – antroji tėvynė". Ten baigiau konservatoriją, priartėjau prie Lietuvos kultūros, Lietuvoje gimiau, kaip dainininkas ir jaučiausi Lietuvos kultūros žiedeliu".

S. Larin gimė 1956 m. Daugpilyje (Latvija). Sulaukęs 11 metų, kartu su savo tėvais, persikėlė į Rusiją. Užsienio kalbų institute studijavo prancūzų kalbą ir buvo įsigijęs tos kalbos vertėjo profesiją. Mėgo muziką, ypač dainavimą, bet muzikos nesimokė. Dainavo chore. Jį žavėjo tenoras Mario Lanza. Turėjo įsigijęs kelis jo įdainuotus įrašus, atidžiai klausėsi ir bandė kartu dainuoti.

Jam jau 22 metai. Jaučia turįs gražų balsą. Yra girdėjęs dainuojant ir tenorą Virgilijų Noreiką. Žino, kad jis vadovauja Vilniaus Operos ir baleto teatrui, o taip pat ir konservatorijoje yra dainavimo klasės vedėjas. Atvažiuoja į Vilnių, susiranda V. Noreiką ir kreipiasi su prašymu, kad išklausytų jį dainuojant. V. Noreika išklausęs, jame įžiūrėjo „aiškų talentą ir, nors egzaminų laikas jau buvo pasibaigęs, išimties keliu Sergej buvo priimtas į dainavimo į (V. Noreikos) klasę.

Kad įsisavintų lietuvių kalbą, jam užteko vienų metų. Sėkmingai 1981 m. baigus dainavimo studijas, jas apvainikuoja Alfredo vaidmeniu Vilniaus Operos ir baleto teatre, Giuseppe Verdi operoje „Traviata". Po to tame pačiame teatre keletą metų dainuoja toliau.

1988 m. S. Larin debiutuoja Bratislavoje (Čekoslovakija – dabar Slovakija). Po to viens po kito vyksta debiutai kituose Europos operų teatruose: Frankfurto, Miuncheno, Vienos, Paryžiaus, Londono, ir New Yorko garsiojoje „MET". Visuose operų pastatymuose atlieka pirmaeilius tenoro vaidmenis.

Dabar Sergėjus Larinas (Lietuvoje jis tik taip buvo ir yra vadinamas), jau apgaubtas tarptautiniai garsių operos dainininkų šlove, Lietuvoje, kiek tik jam leidžia jo tampriai suregzta programa, apsilankyti nevengia. Jam svečiuojantis Lietuvoje, š.m. vasario 20 d. Kauno filharmonijos salėje, koncertine forma atliko operą „Samson ir Dalila" (Saint Saens), dainavo Samson vaidmenį.

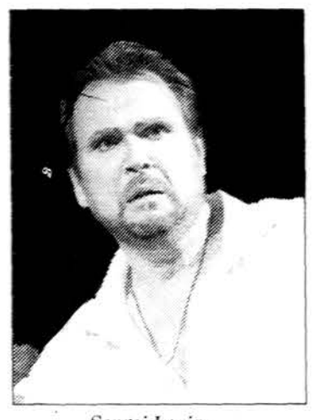

Sergej Larin.

Rytojaus dieną Vilniaus Rotušės didžiojoje salėje už nuopelnus Lietuvos muzikinei kultūrai S. Larinas buvo apdovanotas Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu, o Operos bičiulių draugija, jam įteikė „Kipro" statulėlę.

S. Larinas su žmona, Lietuvos muzikos akademijos absolvente, lietuvaite Lile Deksnyte, gyvena savo namuose – Bratislavoje. Bratislavos operos teatre Lilė dainuoja, o Sergėjui iš ten labai patogu pasiekti Europos operų teatrus.

Šį sezoną opera „Boris Godunov", kurioje Grigori vaidmenį atliks S. Larin, „MET" operos teatre bus pastatyta šešis kartus: sausio (2004 m.) 23, 27, 31, vasario 3, 6 ir 10 d. (Tos, 4–ių veiksmų operos pirmajame veiksme dainuojant, pasakojama apie Grigori pabėgimą į Lietuvą).

P. Palys

ATSIPRAŠOME

Praėjusio šeštadienio (gruodžio 13 d.) priede, po Algimanto Kezio fotoparodos, vykusios Cleveland, OH, aprašymu, praleista straipsnio autorės dr. Jolitos Kavaliūnaitės pavardė.